

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-019
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАЌРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад дар мавзуи «Раванди интиҳоботӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: таҳқиқоти ҳуқуқӣ-конститутсионӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи муурофияи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ, пешниҳод шудааст (Душанбе, 2024. –192 сах.).

Мутобиқати мухтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Диссертатсияи Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад таҳқиқоти илмии анҷомёфта ба ҳисоб рафта, аз ҷониби муаллиф ҳамачониба таҳқиқ гардида, ба яке аз мавзуҳои мубрами илми ҳуқуқи конститутсионӣ – Раванди интиҳоботӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: таҳқиқоти ҳуқуқӣ-конститутсионӣ бахшида шуда, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи муурофияи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ мутобиқ мебошад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Бо касби Истиқлолияти давлатӣ як қатор масъалаҳо оид ба бунёди давлатдорӣ навини тоҷик ба вуҷуд омад, ки ҳалли онҳо бо гузаронидани ислоҳоти конститутсионӣ вобастагии амиқ доштанд, аз ҷумла, оmodасозии Конститутсияи нав, бунёди низоми нави ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он, таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва ташаккули ҷомеаи воқеанҳам демократию ҳуқуқбунёд ва ғайра.

Вобаста ба ин, муаллиф қайд менамояд, ки яке аз вазифаҳои асосии дар назди давлат гузошташуда қабули санади олии ҳуқуқӣ мебошад, ки танзимкунандаи муносибатҳои асосии ҳаёти давлатию ҷамъиятӣ гардад.

Ба сифати чунин санад Конститутсия ба шумор меравад, ки он ифодакунандаи беҳтарин арзишҳои миллию фарҳангӣ, таърихӣю мафкуравӣ ва ҳуқуқию сиёсии давлат буда, рушди бемайлони соҳаҳои иқтисодӣю иҷтимоӣ, фарҳангӣю сиёсӣ ба ҳисоб рафта, заминаи ташаккули ниҳодҳои давлатӣю ҷамъиятӣ ва иштироки шаҳрвандон дар ҳаёти сиёсӣ ва идораи корҳои давлатӣ баромад менамояд.

Муаллиф дар диссертатсия интихоботро ҳамчун зухуроти демократӣ баён намуда, заминаҳои бунёдию ташаккули онро бо қабули Конститутсия аз 6 ноябри соли 1994 ва маҳсули илмӣю олимони соҳаи ҳуқуқи конститусионӣ медонад. Ҳамзамон, қайд менамояд, ки дар шароити муосир бе мавҷудияти қолабҳои демократии ташкили ҳокимият, ки қабули Конститутсия низ маҳсули он мебошад, ғайриимкон аст. Ба ғайр аз ин тарзу воситаҳои ташкили қонунии ҳокимиятро нишон дода, онро низ маҳсули илмӣю олимони соҳаи ҳуқуқшиносӣ ва қонунгузорию соҳавӣ алоқаманд медонад. Инчунин, ташкили ҳокимиятро бо иштироки шаҳрвандон аз тариқи баргузор намудани интихоботи мансабҳои интихобӣ ва мақомоти интихоботии сатҳҳои гуногун мусбӣ доништа, ин маъаларо дар доираи равандҳои дар ҷомеа буда таҳлил намудааст.

Дар диссертатсия муаллиф бо дарназардошти маводи илмӣ, таҳлили мафҳум ва хусусиятҳои раванди интихоботӣ ва марҳилаҳои он дар мамлакат дар доираи таҳқиқоти анҷомпазируфта ташаккули падидаҳои конститусионӣ аз қабиле ҳуқуқи интихоботӣ ва низоме интихобот, инчунин шаклҳои таҷасумёбии соҳибихтиёрии халқӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода шавад.

Рисолаи Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад аз муқаддима, ду боб, ҳафт зербоб, хулоса, тавсияҳо, феҳристи адабиёти истифодашуда ва интишороти муаллиф иборат мебошад, ки ба мақсад, вазифа ва мантиқи

таҳқиқот асос ёфтаанд. Ҳачми диссертатсия 192 саҳифаро ташкил медиҳад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд. Навгонии илмии таҳқиқоти диссертатсионии Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад дар он ифода меёбад, ки бори нахуст аз лиҳози илмӣ раванди интиҳоботӣ мавриди таҳқиқоти ҳуқуқӣ-конститутсионӣ қарор дода шуд. Таҳқиқоти назариявӣ ва амалии раванди интиҳоботӣ ба як қатор хулоса ва пешниҳодҳо бо мақсади устувор намудани низоми қонунгузории интиҳоботӣ равона шудаанд.

Диссертант вазифаҳои дар назди худ гузоштаро дар самти таҳқиқоти диссертатсионии мазкур тавассути нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳоднамудааш пурра иҷро намуда, ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои худ аз сарчашмаҳои муътамади таърихӣ-ҳуқуқӣ, қонунгузорӣ, инчунин аз андешаву назари олимони дохиливу хориҷӣ истифода намудааст, ки онҳо дар маҷмуъ, навгонии таҳқиқоти илмиро таъмин менамоянд.

Дар муқаддима мубрамияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсия асоснок гардида, сатҳи таҳқиқи он, мавзӯ, объект, мақсад, вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, заминаҳои эмпирикӣ, навгонии илмӣ ва нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян карда шудааст, ҳамзамон, тавсиби натиҷаҳои таҳқиқот, саҳми шахсии довталаб, сохтор ва ҳачми диссертатсия пешбинӣ гардидааст.

Боби якуми диссертатсия – «Асосҳои назариявӣ-ҳуқуқии раванди интиҳоботӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дошта, аз се зербоб иборат аст.

Дар зербоби якум «Мафҳум ва масъалаҳои назариявии раванди интиҳоботӣ» муаллиф тасаввуроти назариявии асосиро оид ба падидаи раванди интиҳоботӣ баён менамояд. Дар доираи он масъалаҳои вобаста ба мафҳум, моҳият ва шаклҳои дигари таҷассумёбии раванди

интихоботӣ ҳамчун падидаи муҳимтарини ҳуқуқи конститутсионии муосир мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст.

Дар раванди таҳлил муаллиф як қатор категорияҳоро ба монанди интихобот, маъракаи интихоботӣ ва махсусан раванди интихоботро мавриди пажӯҳиш ва таҳлил қарор дода, мазмуну моҳияти онҳоро дар заминаи назару андешаҳои олимони соҳа ва раванди ташкилу гузаронидани интихоботҳои даврию озод муайян намудааст.

Муаллиф масъалаи мазкурро ҳамачониба омӯхта ба хулоса меояд, ки мафҳуми муаллифӣ «интихобот» пешниҳод карда шавад: «интихобот – воситаи муҳимтарини ташаккул додани мақомоти намояндагӣ ва мансаби интихоботӣ мебошад, ки тавассути иштироки шахрвандон бо роҳи овоздиҳӣ сурат мегирад».

Дар зербоби дуюми боби аввал ки «Табиати ҳуқуқии усулҳои раванди интихоботӣ» ном дорад, рисоланавис мафҳум ва таснифбандии усулҳои раванди интихоботро муайян намуда, махсус қайд намудааст, ки раванди ташкилу гузаронидани интихобот на тавассути меъёрҳои модии қонунгузории интихобот, балки дар доираи меъёрҳои муурофиавии қонунгузории интихобот амалӣ карда шавад. Ҳамзамон исбот намудааст, ки асосҳои баргузории интихобот бо принципҳои интихоботӣ мувофиқ набуда, он бояд дар доираи усулҳои баргузор гардад, ки фарогири мазмуну моҳият, субъектони раванди интихоботӣ ва марҳилаҳои он бошад.

Дар зербоби мазкур муаллиф диққати асосиро ба принцип ва усулҳои раванди интихоботӣ равона карда, ҷойгоҳи онҳоро дар баргузории интихобот муайян намудааст. Дар робита ба ин қайд намудааст, ки принципҳои ҳуқуқи интихоботӣ аз раванди гузаронидани интихобот фарқ карда шаванд. Барои муайян намудани таносуби илмӣ ва амалии он назару фаҳмишҳои олимони дохилӣ ва хориҷиро ба таври мисол нишон додааст.

Муаллиф масъалаи мазкурро ҳамачониба омӯхта ба хулоса меояд, ки принципҳои ҳуқуқи интихоботиро аз усулҳои раванди интихоботӣ чудо намудан ба мақсад мувофиқ аст.

Дар зербоби сеюми боби мазкур «Марҳилаҳои раванди интихоботӣ» муаллиф масоили марҳилаҳои раванди интихоботиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил намуда, қайд менамояд, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидаҳои гуногун оиди марҳилаҳои раванди интихобот вучуд доранд. Пеш аз ҳама марҳилаҳои раванди интихоботро бо хусусиятҳои пайдарпай ва марҳилаҳои якдигарро ивазкунандаи ташкилу гузаронидани интихобот таснифбандӣ намудааст.

Таҳлили қонунгузори интихоботии ҚТ ва таҷрибаи амалӣ дар баргузори интихоботи кишвар имконият медиҳад, ки марҳилаҳои зерин дар раванди интихоботӣ муайян шаванд: таъини рӯзи интихобот; ташкили ҳавзаҳо ва участкаҳои интихоботӣ; таъсиси мақомоти интихоботӣ; бақайдгирии интихобкунандагон; пешбарӣ ва бақайдгирии номзадҳо; маъракаи таблиғу ташвиқ; ташкил ва анҷом додани овоздиҳӣ; шумориши овозҳо ва эълони натиҷаҳои овоздиҳӣ.

Боби дуюми рисола «Вижагиҳои хоси вазъи ҳуқуқи субъектони раванди интихоботӣ дар ҷумҳурии тоҷикистон» ном дошта, аз чор зербоб иборат аст.

Дар зербоби якуми боби дуюм «Мафҳум ва таснифи субъектони раванди интихоботӣ» муаллиф қайд менамояд, ки дар ташкилу гузаронидани интихобот субъектони он нақши муҳим доранд. Бе мавҷудияти онҳо интихобот ба таври созгор баргузор намегардад. Иштироки субъектон шартӣ муҳимми раванди интихоботӣ буда, дар таъмини усулҳои демократии баргузори интихобот мусоидат мекунанд. Ҳамзамон қайд менамояд, ки субъектони ҳуқуқи интихоботӣ аз раванди интихоботӣ чудо карда шуда, мавқеи онҳоро дар раванди интихоботӣ муайян намудан шартӣ муҳим мебошад. Зеро, муайяннамоии субъектони

раванди интихоботӣ дар илм ва таҷрибаи баргузори интихобот мушкилоти дар ин самт мавҷудбударо аз байн мебарад.

Ба андешаи муаллиф табиати субъекти раванди интихоботӣ хеле мухталиф аст, ки ба як шакли муайян даровардани он ғайриимкон аст.

Дар зербоби дуюми боби дуюми рисола «Махсусияти вазъи ҳуқуқии субъектони инфиродии раванди интихоботӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида шудааст. Дар доираи он шахрвандонро ҳамчун субъекти асосӣ баррасӣ намуда, иштироки онҳоро дар марҳилаҳои раванди интихоботӣ бо сифатҳои шахсии гуногун муҳим арзёбӣ намудааст. Ҳамзамон ҳуқуқи иштирок дар интихоботро ҳуқуқи истисноии шахрвандон номидааст. Шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешахрвандро бошад бо дарназардошти табиати сиёсӣ доштан ва манфиатҳои давлатиро ифода намудани чорабинии мазкур аз ширкат варзидан маҳрум намудааст.

Тибқи талаботи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон шахрвандон ҳуқуқи ҳам иштирок дар интихобот ва ҳам пешниҳод шудан ба мансабҳои интихобшавандаро доранд, баррасӣ намудааст. Дар ин асос ду нуқтаро равшан менамояд: аввалан, шахрвандон метавонанд шахси муайянеро интихоб намоянд, ки ин ҳамчун ҳуқуқи интихоботи фаъол маънидод мегардад; дуюм, шахс метавонад худро ҳамчун номзад барои мансаби интихобшаванда пешбарӣ кунад, ки онро ҳуқуқи интихоботи ғайрифавол меноманд.

Дар зербоби сеюми боби дуюм, ки «Нақши комиссияҳои интихобот дар раванди интихоботӣ» ном дорад, муаллиф нақши Комиссияҳои интихоботро дар гузаронидани интихобот муҳим нишон дода, бе мавҷудияти онҳо гузаронидани интихоботро ғайриимкон ҳисобидааст. Қайд гардидааст, ки ташкил ва гузаронидани интихоботро мақомоти махсусе, ки бо ин мақсад таъсис дода мешаванд, таъмин мекунанд.

Муаллиф қайд менамояд, ки дар низоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ ҷойгоҳи Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсии

Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус буда, расман ба ҳеч низоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ дохил намешавад. Ба ин ё он шохаи ҳокимияти давлатӣ шомил нашудани мақоми мазкур тарзи демократии баргузории интихобот ва таъмини беғаразонаи маъракаи интихоботӣ мебошад.

Дар зербоби чоруми боби дуюм, ки «Масоили иштироки ҳизбҳои сиёсӣ ва воситаҳои ахбори омма дар раванди интихоботӣ» ном дорад, муаллиф нақши онҳоро дар раванди ошкорои баргузории интихобот ҳалкунанда менамояд. Иштироки онҳоро дар интихобот шакли демократии баргузории интихобот номида, дар таъмини принципҳо ва усулҳои баргузории интихобот ҷойгоҳи хоссаро касб менамоянд.

Тавре зикр намудааст, ҳизбҳои сиёсӣ унсурҳои зарурии механизми амалиномаи ҳокимияти халқ баромад менамоянд, яъне ҳизбҳои сиёсӣ нақши муҳаррики пешбарандаи амалҳои механизми давлатӣ ва таъминоти амалномаи онро иҷро менамоянд.

Васоити ахбори оммаро воситаи муҳимми ташаккули фазои иттилоотӣ, ки бе он тасаввур намудани маъракаи интихоботӣ ғайриимкон аст, баррасӣ намуда, интихоб намуданро танҳо дар асоси ба даст овардани маълумот ва иттилоот имконпазир номидааст. Бо тарзи дигар воситаҳои ахбори омма ба татбиқи усули ошкорбаёнӣ дар давраҳои интихоботӣ мусоидат намуда, воқеиятро дар ин раванд инъикос менамояд, ишора шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Қайд намудан зарур аст, ки асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба таҳлили воқеъбинона ва ҳамагарафаи пажӯҳишҳои назариявӣ ва амалии марбут ба паҳлуҳои гуногуни раванди интихоботӣ, таҳлили натиҷа ва хулосаҳои дар илм пазируфташуда, табиати ҳуқуқӣ, мафҳумҳо, ақидаҳо ва тавсияҳои назарию амалии муаллиф, нуқтаҳои илмии таҳқиқот, таҳқиқи ҳолати кунунӣ ва роҳҳои такмили меъёрҳо оид ба падидаи мазкур, асос меёбанд.

Аҳаммияти илмӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионии Абдулаҳадзода С.А. аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ доранд. Зеро, маводи рисола фаҳмишҳои илмиро оид ба падидаи раванди интиҳоботӣ мукамал гардонида, барои таҳқиқоти минбаъда дар ин самт, ҳамчун сарчашма баромад менамоянд. Натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур имкон медиҳанд, ки роҳҳои ташаккули падидаи мазкур, табиати ҳуқуқӣ ва мавқеи он дар ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардад.

Маврид ба тазаккур аст, ки таҳқиқоти диссертатсионӣ ва нуқтаҳои илмию пешниҳодҳои амалии дар он инъикосгардида, метавонанд дар такмили қонунгузори миллӣ дар соҳаи ҳуқуқи конститутсионӣ саҳмгузор бошанд. Инчунин, натиҷаҳои рисолаҳо метавон дар таълими фанҳои «Ҳуқуқи интиҳобот ва низоми интиҳобот», «Низоми намояндагӣ» ва ҳангоми навиштани корҳои курсӣ, рисолаҳои хатм, рисолаҳои магистрӣ ва рефератҳо истифода бурд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Натиҷаҳои таҳқиқот дар интишороти асосии муаллиф – дар 10 мақола, аз ҷумла 6 мақолаи илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тавсияшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 4 мақола дар нашрияҳои дигар ба таъби расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд. Таърифи маводи нашршуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Масъалаҳои баҳснок дар таҳқиқот. Диссертатсияи Абдулаҳадзода С.А. дар баробари муваффақиятҳо, инчунин баъзе масъалаҳоро дарбар мегирад, ки аз нигоҳи илмӣ баҳснок мебошанд ва онҳоро ба таври зерин нишон додан мумкин аст:

1. Дар нуқтаи дуҷуми ба ҳимоя пешниҳодшаванда усулҳои раванди интихоботӣ аз ҷониби муаллиф муайян гардиданд. Таҳлили усулҳои мазкур нишон медиҳад, ки ду усули раванди интихоботи муайяннамудаи муаллиф ташкили интихобот, омодагӣ ва гузаронидани он аз ҷониби мақомоти мустақил ва махсуси дастаҷамъӣ, яъне комиссияҳои интихоботӣ ва расмӣ гардонидани натиҷаҳои ҷорӣ интихобот ва тасдиқи онҳо бо ҳуҷҷатҳо мазмунан равандҳои алоҳида дар ташкилу баргузори интихобот маҳсуб меёбанд. Вобаста ба ин, аз муаллиф хоҳиш карда мешавад, ки масъалаҳои мазкурро ҳамчун усулҳои раванди интихоботӣ зимни ҳимояи ошкорои диссертатсия асоснок намояд;

2. Таҳлили марҳилаҳои раванди интихоботӣ нишон медиҳад, ки муаллиф масъалаи интихоботи иловагӣ ва такрориро мавриди баррасӣ қарор надодааст. Фикр мекунем, ки агар интихоботи иловагӣ ва такрорӣ ҳамчун марҳилаи алоҳидаи раванди интихоботӣ муайян ва пажӯҳиш мегардид, сатҳу сифати таҳқиқи масъалаи марҳилаҳои раванди интихоботӣ боз ҳам мукамалтар мегардид.

Андешаҳои, ки қайд гардиданд, дар умум, ҳангоми баҳодиҳии мусбати таҳқиқоти диссертатсионӣ нақши муайянкунандаро намебозанд ва танҳо шаҳодати он мебошанд, ки масъалаҳои баррасишаванда хеле муҳим буда, мураккаб ва баҳсноканд ва муаллиф дар ҳалли баъзе масъалаҳо дар натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои ҳуқуқӣ, адабиёти соҳавӣ ва баҳодиҳии ақидаҳои олимони гуногун нуқтаи назари муаллифии худро пешниҳод намудааст, ки ин хоси гузаронидани чунин таҳқиқоти илмӣ мебошад. Муаллиф аз натиҷагирӣ ҳулосаҳои худро баён намудааст, ки онҳо метавонанд барои рушди илми ҳуқуқи конститутсионӣ саҳми сазовори худро гузоранд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон. Диссертатсияи Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад ба талоботи банди 31 ва 33 тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд.

Қисмати хотимавии тақриз. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ, натиҷа ва нуқтаҳои нави илмӣ мебошад. Таҳқиқоти мазкур саҳми шахсии муаллифро дар соҳаи илм нишон медиҳад ва муаллифи рисола Абдулаҳадзода Собирҷон Абдулаҳад сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи муроғияи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
профессор, мудири кафедраи
фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултаи
ҳуқуқшиносии Донишгоҳи Славянии
Россия- Тоҷикистон

Эльназаров Эльназаров Д.Х.

Имзои Эльназаров Д.Х.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори Раёсати кадрҳои Донишгоҳи
Славянии Россия ва Тоҷикистон

Раҳимов А.А.

Суроға: Ҷумҳурии тоҷикистон, Муассисаи давлатии таълимии таҳсилоти
олии касбии “Донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон” 734025, ш.
Душанбе, кӯч. м. Турсунзода 30; Тел: (+992) 372213550; Факс: (+992 37)
226-60-43; сомона: www.Rel.loen@tail.ru; E-mail: sabkar@list.ru

«22» *ноябрь* 2024 с.